

1. Inleiding

1.1. Algemeen

Wat is er mis met een reclamespotje waarin papa, mama en hun kinderen samen aan het kerstontbijt zitten? Niks mis mee, zullen veel Nederlanders zeggen. Het is gewoon het leven van een alledaags gezin. Toch is dat gewone plaatje volgens sommigen wel degelijk een groot probleem.² Want er zou in onze samenleving sprake zijn van zogenoemde hetero-normativiteit: een alledaagse druk om hetero te zijn, waardoor heteroseksualiteit een opgelegde norm is. En het zijn niet de minsten die zich hier druk om maken. Ook minister Van Engelshoven (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, verder: OCW) vindt dat we ons los moeten maken van deze normativiteit: 'We moeten af van het stereotype dat een gezin een man, een vrouw en kinderen is. Een gezin kan ook uit twee mannen of twee vrouwen bestaan.'³ Nu, dat er verschillende leefvormen zijn, is geen nieuws, maar waarom zou het natuurlijke gezin daarmee een onwenselijk stereotype zijn? Het is zonneklaar dat normativiteit niet verdwijnt met het loslaten van heteronormativiteit. De minister bepleit immers een nieuwe norm: diversiteit. Die diversiteit is niet vrijblijvend, maar verklaart verschillen irrelevant.

Diversiteit als nieuwe norm

De norm van diversiteit beperkt zich niet tot relaties en leefvormen, maar richt zich ook steeds meer op het individu en de persoonlijke identiteit. De minister signaleert het probleem van gendernormativiteit: maatschappelijke normen die bepalen hoe vrouwen en mannen zich moeten gedragen. In toenemende mate is te horen dat onder dat gedrag zelfs de keuze voor het eigen geslacht zou vallen.

2. *Het Parool*, 'Coming out duurt het hele leven', 28 juli 2018.

3. *Algemeen Dagblad*, 'Emancipatie is ... langer werken!', 30 maart 2018.

De opvatting dat identiteit samenhangt met het geslacht is dan achterhaald. Ook hier geldt diversiteit als nieuwe norm: het is volledig aan het individu om zowel te bepalen hoe hij uitdrukking geeft aan de beleving van zijn geslacht als te bepalen of zijn geslacht aangepast moet worden aan zijn beleving. Het is dus een opvatting die ontkent dat er in beginsel, voor vrijwel iedereen, twee geslachten zijn met elk hun eigen kenmerken: man en vrouw. Het debat over rolpatronen van man en vrouw is niet nieuw, maar het (principiële) relativeren van de natuurlijke gegevenheid van het geslacht is dat wel. Het hangt samen met de toegenomen aandacht voor transgender personen, die zich niet thuis voelen in het lichaam waarmee zij zijn geboren.

Geslacht: biologisch gegeven of sociale constructie?

Hoewel in de afgelopen jaren de aandacht voor gender in de politiek en de maatschappij sterk is gegroeid, is de aandacht voor transgender personen al van veel eerdere datum. John Money heeft zich uitgebreid beziggehouden met de verhouding tussen het biologische geslacht en de beleving ervan, waarvoor hij de term gender introduceerde.⁴ Kort na de Tweede Wereldoorlog was hij een van de eerste wetenschappers die durfde te betwijfelen of geslacht van nature is vastgelegd of dat dit in belangrijke mate ook een (psycho) sociale constructie is. Het geslacht zou niet van nature gegeven zijn, maar een gevolg zijn van de opvoeding. Een geboren jongen kan dan veranderen in een meisje door al vanaf jonge leeftijd als meisje opgevoed te worden. De opvatting om steeds minder uit te gaan van een duidelijk onderscheid tussen twee geslachten en te kiezen voor een fluïde benadering, verspreidt zich inmiddels verder en zorgt voor een fel debat waarin het er over en weer niet zachtzinnig aan

4. Het laat onverlet dat het opmerken van het verschijnsel transseksualiteit in de wetenschappelijke literatuur al eerder aan de orde was, naar gezegd wordt reeds in 1867. Zie H. Jochemsen (red.), *Transseksualiteit. Een bespreking vanuit medisch, ethisch, psychologisch en pastoraal opzicht met het oog op hulpverlening en pastoraat* (Ede 1996), p. 18, 21.

toe gaat: het genderdebat.⁵ In dat debat komen niet alleen feiten en cijfers aan bod, maar spelen overtuigingen een geduchte rol.

Actieve beïnvloeding van de samenleving

Het thema gender was prominent terug te vinden in het beleid van het kabinet-Rutte III. Allereerst is de inzet te benoemen op de ontwikkeling van klinische zorg voor transgender personen, waarbij een kwartiermaker transgenderzorg een belangrijke rol vervult. Daarnaast is een meer maatschappelijke benadering te ontwaren, die bijvoorbeeld blijkt in de Emancipatienota van minister Van Engelshoven⁶ en de beleidsnota over ontwikkelingssamenwerking van minister Kaag⁷. Het kabinet zet veel meer dan voorheen in op genderdiversiteit en gendermainstreaming. Hoewel de precieze inhoud en reikwijdte van deze termen niet meteen helder is, is wel duidelijk dat het kabinet de samenleving actief wil bewerken. Minister Van Engelshoven beschouwt haar taak inzake emancipatie expliciet als opdracht om de samenleving in de door haar gewenste richting te beïnvloeden.⁸ Zij wil bijvoorbeeld stereotypering in leermiddelen met uitgevers gaan bespreken. En ze wil de media gaan volgen om ervoor te zorgen dat jonge meiden minder reclamespotjes voorgeschoteld krijgen waarin vrouwen in deeltijd werken.

5. Feministen die zich zorgen maken over de genderbeweging worden bijvoorbeeld getypeerd als gevaarlijk en haatdragend; [https://www.folia.nl/opinie/135691/op-zn-duits-wat-zijn-terfs-en-waarom-zijn-ze-gevaarlijk\(geraadpleegd op 20 augustus 2021\)](https://www.folia.nl/opinie/135691/op-zn-duits-wat-zijn-terfs-en-waarom-zijn-ze-gevaarlijk(geraadpleegd%20op%2020%20augustus%202021)). Op hun beurt verzamelen feministen voorbeelden van wat zij als vrouwenhaat van de genderbeweging zien: <https://terfisaslur.com/> (geraadpleegd op 20 augustus 2021).
6. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Emancipatienota 2018-2021. Principes in praktijk*, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/03/29/emancipatienota-2018-2021> (geraadpleegd op 20 augustus 2021).
7. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Investeren in perspectief. Goed voor de wereld, goed voor Nederland* (2018), <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2018/05/18/pdf-beleidsnota-investeren-in-perspectief> (geraadpleegd op 20 augustus 2021).
8. Kamerstukken II 2017-2018, 30 420, nr. 291, p. 35.

Gender: nationaal en internationaal debat

Het genderdebat is ook in de Nederlandse samenleving losgebarsten. Het wijzigen van de omroepberichten van de NS van 'dames en heren' in 'beste reizigers' heeft veel stof doen opwaaien, tot Kamervragen aan toe.⁹ Steeds meer overheidsorganen en organisaties voeren genderneutrale maatregelen door. De gemeente Amsterdam communiceert genderneutraal, veel universiteiten en overheidsgebouwen hebben een genderneutraal toilet en in het paspoort is een 'X' als geslachtsaanduiding volgens de rechter mogelijk.¹⁰ Dit zijn enkele van de vele maatregelen die kunnen voortkomen uit terechte zorg voor een qua omvang zeer beperkte groep Nederlanders, maar die tegelijk een bredere uitstraling hebben op het geheel van de samenleving. Hoezeer het ook terecht is om aandacht te vragen voor specifieke groepen burgers als transgender en intersekse personen, principieel is het onjuist om deze doelgroep te gebruiken voor een ideologische agenda. Het is daarom essentieel om zorgvuldigheid en nuchterheid hand in hand te laten gaan.

Een belangrijke constatering is vervolgens dat de discussie in Nederland niet los te zien is van een bredere internationale context. In veel andere landen staan voor- en tegenstanders van genderpolitiek lijnrecht tegenover elkaar. In Frankrijk heeft de invoering van een lesmethode die een genderideologie vertolkt, ervoor gezorgd dat duizenden schoolkinderen uit protest door hun ouders werden thuisgehouden. De Canadese professor Jordan Peterson heeft op internationale schaal een groot publiek weten te bereiken omdat hij het ondoenlijk vindt om eenieder aan te spreken met het voornaamwoord waarmee hij of zij aangesproken wil worden. In Zweden zijn er scholen waar kinderen met het enkelvoudige voornaamwoord 'hen' worden aangesproken. Het genderdebat heeft in korte tijd het

9. Aanhangsel Handelingen Tweede Kamer, vergaderjaar 2016-2017, nr. 2706.

10. Zie: <https://www.recht.nl/login/?lgorigin=%2Fnieuws%2Ffamilierecht%2F199718%2Frechtbank-staat-x-als-geslachtsaanduiding-toe%2F%3F> (geraadpleegd 30 augustus 2021).

wereldtoneel bereikt. Daarom wordt in deze studie uitdrukkelijk ook het internationale perspectief meegenomen.

In het Nederlandse parlement leverde het thema gender inmiddels stevige botsingen op. In het debat over de initiatiefwet die de positie van transgender en intersekse personen wilde versterken, sprak mevrouw Bergkamp (D66) als indiener van het wetsvoorstel geruststellende woorden in de richting van SGP-woordvoerder Bisschop: 'De initiatiefnemers maken geen van drieën deel uit van een geheim genootschap dat als doelstelling heeft om de verschillen tussen vrouwen en mannen te vervagen. We hebben ook geen van drieën een verborgen agenda om de basale uitgangspunten in onze samenleving te ontcrachten, zoals het gegeven dat in de natuur vrijwel iedere soort mannetjes en vrouwtjes onderscheidt.'¹¹ Dat lijkt heldere taal. Het doel van deze studie is vanzelfsprekend niet om te proberen alsnog het bestaan van een geheim genootschap aan het licht te brengen. Wel is het de bedoeling om op basis van openbare bronnen de achtergronden van deze ontwikkelingen te verhelderen en om te verkennen in hoeverre de consequenties van het genderbeleid toch verder kunnen reiken dan onder anderen de initiatiefnemers hebben voorzien.

De noodzaak van een samenhangend verhaal

Voorgaande korte schets laat zien dat rond het thema gender veel uiteenlopende zaken bij elkaar komen, dat de belangen fundamenteel zijn en de tegenstellingen scherp. Het is om die reden van belang dat er meer duidelijkheid ontstaat over de relatie tussen enerzijds de terechte zorg voor de positie van transgender personen en anderzijds het maatschappelijke en politieke debat over gender. Het thema gender vraagt onontkoombaar om een maatschappelijke afweging. Naast de belangen van transgender en intersekse personen staan bijvoorbeeld de belangen van kinderen, ouders en vrouwen. Hoe kunnen we bijvoorbeeld huiselijk geweld tegen vrouwen gericht aanpakken als het geslacht niet meer wordt geregistreerd? Het

11. Handelingen II 2017-2018, 15 juni 2018.

Wetenschappelijk Instituut voor de SGP wil een onderbouwde, verantwoorde afweging maken, die recht doet aan alle aspecten die bij dit vraagstuk aan de orde zijn. Het feit dat het genderbeleid op een aantal punten innerlijk tegenstrijdig lijkt, onderstreept de noodzaak van een samenhangend verhaal. Hoe zijn bijvoorbeeld een pleidooi voor genderspecifieke zorg en een quorum voor het aandeel vrouwen in de top van beursgenoteerde ondernemingen te rijmen met de opvatting dat het onderscheid tussen man en vrouw zoveel mogelijk losgelaten moet worden?

Deze publicatie gaat allereerst over mensen. Mannen en vrouwen, jongens en meisjes, die transgender en intersekse persoon kunnen zijn. De positie van laatstgenoemde groepen binnen de samenleving is kwetsbaar. Wij hebben oog voor deze groepen en vinden dat zij zorg, aandacht en ondersteuning verdienen. Voor staatkundig-ge-reformeerden staat namelijk buiten discussie dat alle mensen door God in gelijke waardigheid zijn geschapen. Dat is vanouds de basis voor het recht op gelijke behandeling in gelijke gevallen. In deze studie zal daarom uitgebreid ingegaan worden op de situatie van deze groepen burgers. Aandacht voor hun positie begint met duidelijkheid over feiten, cijfers en definities. Verder is het moreel onjuist wanneer deze kwetsbare burgers worden 'gebruikt' door een lobby die met ideologische motieven vooral beoogt de samenleving en haar structuren te veranderen.

1.2. Leeswijzer

Deze studie is als volgt opgebouwd. Na dit inleidende hoofdstuk volgt eerst een aantal informatieve en verkennende hoofdstukken. Zo gaat hoofdstuk 2 over feiten, ontwikkelingen en achtergronden met betrekking tot het gendervraagstuk. Veelgebruikte begrippen worden toegelicht. Korte portretten van een vijftal transgender personen brengen de menselijke kant van dit onderwerp concreet naar voren. Daarna komt in hoofdstuk 3 de medische context aan de orde. Onder meer wordt beschreven wat genderdysforie is, welke behandelingen daarvoor worden aangeboden en wat de effecten daarvan zijn. Hierna volgt in hoofdstuk 4 een schets van de internationale

ontwikkelingen. Naast de inzet van de genderbeweging op het niveau van de Verenigde Naties en de Europese Unie wordt het overheidsbeleid in Zweden, Canada en enkele andere relevante landen geschetst. De laatste paragraaf gaat in op de tegenreacties die de toenemende invloed van de internationale genderlobby oproept. Hoofdstuk 5 geeft de ontwikkelingen met betrekking tot het thema gender in Nederland weer, met een focus op de wetgeving, het overheidsbeleid, het onderwijs en de media.

De kern van deze studie wordt gevormd door hoofdstuk 6. Ten behoeve van een afgewogen politieke standpuntbepaling wordt het gendervraagstuk achtereenvolgens beschouwd vanuit vijf gezichtspunten: de Bijbelse mensvisie, de (reikwijdte van de) overheidstaak, de vrijwaring van ideologie, de relevante ethische overwegingen en juridische aspecten.

Ten slotte volgen in hoofdstuk 7 de conclusies en aanbevelingen.